

DENKEND AAN DUITSLAND...

Excursie naar parkgebieden in Duitsland

Een reflectie van Johan Vlug

Locatie: Essen, München, Frankfurt a/d Main

Tijd: mei 2011

“Denkend aan Duitsland zien we grote groene recreatiegebieden traag maar indringend aan ons voorbijgaan” (vrij naar H. Marsman)

In mei hebben we verschillende stadsparken en groengebieden bezocht in Duitsland: in Essen, Frankfurt a/d Main en München. Wat is het eigenlijk dichtbij (behalve München dan, dat is een behoorlijk eind rijden) en wat is het vaak indrukwekkend wat de Duitsers met hun industrieel erfgoed en hun landelijk gebied binnen de stedelijke invloedssfeer doen. Verbazingwekkend ook hoe praktisch en effectief ze bepaalde ingrepen doen in relatie tot de kosten en de (recreatieve) bruikbaarheid van de getransformeerde gebieden. Niet zelden gaat het hierbij om grote saneringsvraagstukken waarvoor vanuit de landschapsarchitectuur oplossingen worden geboden met een multifunctioneel karakter: bijvoorbeeld wateropvang/-berging met een natuur- en/of recreatieve nevenfunctie. Daarbij tekenen zich vaak consequent doorgevoerde ruimtelijke maatregelen af, zoals het bereikbaar maken van nieuwe recreatiegebieden en het toegankelijk maken van oevers. Zo creëert men verschillende, aaneengeschaalde, relatief grote groene en/of parkachtige ruimten.

Wanneer je zo door dat recreatieve parkachtige landschap fietst vraag je je af hoe ze het de afgelopen 25 jaar voor elkaar krijgen de transformatie van grote buiten gebruik geraakte gebieden doelmatig en effectief te laten plaatsvinden in een dichtbevolkt gebied. Een ding is zeker in Duitsland hebben ze al heel lang een sterke planningstraditie waarbij architecten, stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten in teamverband met elkaar samenwerken om binnen een bepaalde visie een integraal plan te ontwikkelen, vaak op een regionale schaal. Het landschapsplan voor het Niddatal (Römerstadt) bij Frankfurt (1925-'30, Ernst May, Leberecht Migge e.a.) is daar een voorbeeld van. Heel regelmatig kom je volkstuincomplexen en grote grasvlaktes tegen, waardoor je letterlijk even buiten de stad kan treden. Gemiddeld genomen liggen deze groene parkgebieden er goed onderhouden bij.

1. Essen, uitzicht vanaf de Halde Batenbrock (stortberg) met de Tetraëder: beeld van het uitgestrekte verstedelijkte groene landschap. De transformatie van industrieel naar recreatief gebruik tekent zich op de voorgrond af met een nog werkende cokesfabriek en het langgerekte gebouw van een skibaan die op de hellingen van een stortberg is aangelegd.

2. Bebouwingsplan voor het Niddatal met rechtsboven de Siedlung Römerstadt (Frankfurt a/d Main, 1930). In de toelichting schreef Ernst May: “Het open land, gelegen op kindergewagenafstand, is vanuit elke woning gemakkelijk bereikbaar en zal plaats bieden aan parken en speelplaatsen, zwembaden en volkstuinten. In de eerste plaats dient het echter voor intensieve tuinderijen en landbouwbedrijven die verse voedingsmiddelen produceren die in de naburige wijken zullen worden geconsumeerd”. Op de plattegrond is te zien wat het kanaliseren van de Nidda inhoudt voor de loop van dit riviertje.

Al rondrijdend op je huurfiets valt op dat de volgende maatregelen vrij consequent ingezet worden:

> Volkstuincomplexen vormen een belangrijk en herkenbaar fenomeen in de stedelijke openbare ruimte als semi-openbare groene gebieden. Zij vormen in veel gevallen een markante afwisseling met de meer open groene ruimten.

3. Schrebergärten (volkstuinten) als onderdeel van het Petuelpark in München. Het Petuelpark bestaat voor een belangrijk deel uit een overbouwde hoofdontsluitingsweg van 900 x 90m. In het lage deel van het park is Nymphenburg-Biedersteinerkanal opgenomen.

> In de nieuwe stadsparken zijn in het algemeen weinig voorzieningen en programma-onderdelen opgenomen, ze worden gedomineerd door grote ruimten met grasvlakken, die veelal benut worden voor wateropvang en waterberging, al dan niet in combinatie met een natuurfunctie en/of recreatief gebruik.

4. Recreatieve stadsrand van de nieuwe woonwijk 'Am Riedberg' in het noordwesten van Frankfurt a/d Main: de groene aanleg is hier, naast spelen, zichtbaar benut voor waterberging en waterafvoer.

> De parkgebieden vormen vaak groene ruimtebuffers tussen woonwijken. In combinatie met de hoogteverschillen in het terrein heeft men dan fraaie vergezichten over het landschap en het nabijgelegen stadscentrum.

5. Zicht op de skyline van Frankfurt a/d Main vanuit het Neuer Rebstockpark. Een park bestaande uit grote gazonvlakken en een opvallende 'droge gracht'. Het park vormt een groene buffer tussen twee wijken.

> De getransformeerde voormalige, geïsoleerde industriële gebieden zijn doormiddel van bruggen, viaducten, tunnels, oude spoordijken e.d. toegankelijk gemaakt voor de recreant. Hierdoor wordt een indrukwekkende en verrassende verknoping van diverse gebieden tot stand gebracht met relatief eenvoudige middelen.

6. Essen: spoorbruggen over het Rhein-Hernekanal: een van de spoorbruggen is omgebouwd als fiets-/voetbrug, waardoor een tot fietspad omgevormd spoorwegtracé verbonden wordt met de Emscher Park Radweg, ter hoogte van Bottrop, een voormalig gebied met steenkolenmijnen dat nu ingericht is als recreatiegebied.

> Men weet met minimale middelen maximale effecten te bereiken: oude industriële complexen worden omgevormd en ingezet als kerngebieden van een landschapspark. Daarbij worden diverse gebouwen en installaties benut en hergebruikt als herkenbare en fascinerende objecten in het park (Duisburg-Nord, Zollverein, enz.). Cultuurhistorische waarde en recreatief gebruik worden op een fascinerende wijze met elkaar in verband gebracht als koppeling tussen verleden en toekomst. De Duitse voorbeelden vinden inmiddels in diverse landen navolging.

7. Essen, 'Zeche Zollverein', een voormalige steenkolenmijn, die tot industrieel erfgoed is verklaard en tegenwoordig een cultureel en recreatief kerngebied vormt. Het uitgestrekte terrein wordt omgevormd tot stadspark, waarin gebouwen rondom 'Schacht XII' een opvallend herkenningspunt vormen.

DENKEND AAN DUITSLAND...

> Aaneengesloten trajecten van rivier-oever, kades en oude haventerreinen worden consequent voor de recreant bereikbaar gemaakt en recreatief ingericht. Vaak ontstaan hierdoor langgestrekte groene zones langs een rivier (Ruhr, Isar, Main) of een kanaal. Deze lineaire groene zones zijn als ecologische verbindingen interessant, maar hebben ook in toenemende mate een belangrijke betekenis als 'verkeersvrije' recreatieve route tussen stadscentra en stedelijke buitenwijken.

8. Frankfurt a/d Main, zicht op een deel van de Osthafen net voorbij de Weseler Werft. Van 1996 tot 2006 heeft Frankfurt in het centrumgebied langs de oevers en kaden aan beide zijden van de Main een zogenaamd 'Naerholungslandschaft' aangelegd: een verkeersvrij recreatiegebied in de directe omgeving van de aansluitende woon-, werk- en museumbuurten. Op dit nog niet heringerichte havengebied is te zien dat er toch al een informele voet-/fietsverbinding aanwezig is.

> Restanten van plantenborders en voorzieningen die men in de verschillende nieuwere stadsparken aantreft zijn overblijfselen van IGA's en Buga's (Internationale Gartenbau Ausstellung en Bundesgartenschau) e.d.. Men krijgt de indruk dat deze 'Garten Ausstellungen' in Duitsland nog steeds een effectief middel zijn voor de realisatie van essentiële onderdelen in het netwerk van groene recreatiegebieden en stadsparken.

9. München, Landschaftspark Riem/Platz der Menschenrechte: Strook berkenbos met verfijnde onderbeplanting (mengsel van klimop, salomonsegel, varens, enz.) als begeleiding van het toegangspad naar het Riemerpark: restant van de Buga München 2005. In het Riemerpark komt men nog op verschillende plaatsen onderdelen van de Buga tegen.

Wanneer je na de fietstocht in een Biergarten van een biertje geniet komen de vele beelden weer terug in je hoofd. Daarbij vraag je je ongewild af wat het bijzondere van al die Grünanlagen is:

- is dat het ad hoc en daardoor op een verrassende wijze verbinden van vaak heel verschillende ruimten en lineaire structuren tot een geheel van recreatieve netwerken of
- is dat het op beleidsmatig niveau slim verbinden van de verschillende opgaven, zoals sanering van buiten gebruik geraakte gebieden, van natuurontwikkeling, instandhouding van cultuurhistorische elementen of het opnemen van recreatief gebruik en voorzieningen in overkoepelende projecten waarvoor een groot maatschappelijk draagvlak bestaat. Bijvoorbeeld met behulp van het organiseren van een Gartenbauausstellung.